

KONFERENCIA-ELŐADÁSOK TANULMÁNYOKBAN

A magyarországi felsőfokú tanítóképzés programjai meghatározó változásai

RÁDLI KATALIN

Népben, nemzetben gondolkodó és cselekvő pedagóguslét, a gyermekén keresztül az egész társadalomért érzett felelősség alapjait a múltban és a jövőben is a képzés biztosítja.

Egykor Eötvös József következőt írta: „...most is azt mondom, fő és első teendő a *népnevelés*; mert teljes meggyőződésem, hogy a magasabb tudomány kifejedése csak ott lehetséges, hol ezen magasabb tudomány egy művelt népnek egészséges talaján nyugszik.

Nem akarom, hogy a tudomány Magyarországon mint egy karácsonyfa állítassék föl, fölékesítve mindenféle csecsebecsékkel, különben pedig arra teremtve, hogy elszáradjon; én azt akarom, hogy a fa gyökeret verjen a hazában, s erre nézve mindenképp szükség, hogy a talaj elő legyen készítve.”

A tanítóképzés történetében a felsőfokú képzés fordulópontjai a magyar pedagógusképzés, a hazai művelődéstörténet meghatározó állomásai voltak. A képzésszerkezeti elemzés számos tanulsággal járhat, és talán arra a kérdésre is választ ad, hogy e fordulópontok – ezek sorában a felsőfokúvá, majd főiskolává válás – milyen mértékben értékelhetők belső, sui generis fejlődés eredményeként, és a külső, köz-, felsőoktatás, társadalompolitikai körülményként, kormányzati intézkedés következményeként.

A 20. században végbemenő változások igazán jelentős neveléstörténeti előzményének az 1868. évi XXXVIII. számú oktatási törvényt (tc.) tekinthetjük, amely európai mértékkel mérve is számottevően, átfogóan rendezte a népoktatást. Kimondta a tankötelezettséget, rendelkezett az iskolaállítás jogáról és kötelességeiről, meghatározta az oktatás tartalmát, nagyobb műveltséget kívánt adni a tanítónak, megemelte a képzési időt három évre, állást foglalt a világi népoktatás és az anyanyelvi oktatás mellett, normákat szabott a tárgyi és a személyi feltételek terén állítandó követelmények, valamint az ellenőrzés és a felügyelet vonatkozásában.

A korabeli statisztikai adatok szerint 11 903 községből 1712-ben nem volt iskola. A tanköteles korú gyermekek száma 2 284 741, közülük iskolába járt 1 152 115. A tankötelesek tanításához 28 559 tanítóra lett volna szükség. Tanító pályán tevékenykedett 17 792 tanító, hiányzott 10 767. A működő tanítók jelentős része szakképzetlen volt. (*Panyik Ilona, 1991*)

Az első tanterv 1869-ben jelent meg. A tantárgyak kilenc nagy csoportja többségében a népiskola tárgyaira épült: hit- és erkölcsstan; írás és olvasás; fejbeli és jegyekkel számolás és a hazai mértékek és pénz nemek ismerete; nyelvtan; beszéd- és értelemgyakorlatok; hazai földleírás és történet; természettan és természetrajz elemei (különös tekintettel az életmódra és vidékre, melyhez gyermekek nagyobb részének szülői tartoznak); gyakorlati útmutatások a mezői gazdaság és kertészet köréből; a polgári főbb jogok és kötelességek tanítása; ének; testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra (tc. 55.§).

Az állami képzők szervezeti felépítését a következő tc. rendelkezések határozták meg:

82.§ A képezdének *egy gyakorló iskolával kell összekötve lenni*, melyben a növendék-tanítók gyakorlatilag képeztetthessenek.

83.§ A tanítóintézethez legalább 2 holdnyi kertnek kell csatlakoznia, hogy a növendékek a földművelésben, a gyümölcs- és szőlőtermesztésben gyakorlati oktatást is nyerjenek.

86.§ A tanítóképezdébe olyan éptestű növendékek vétetnek fel, akik a 15. évet már meghaladták, s az anyanyelv, számvetés és földrajz ismeretében s a történelemben legalább annyi jártassággal bírnak, amennyit a gimnázium, reál- vagy polgári iskola 4 első osztályában tanítanak.

96.§ Minden képezde egy lehetőleg szakmunkákból álló s a tanulók által is *szabadon használható könyvtárral látandó el*.

102. § A tanfolyam elvégzése után egy évre, de legföllebb két év eltelte alatt, amely időt gyakorlati tanítással töltheti a tanuló, köteles minden növendék a képezdei összes tantárgyakból, írásbeli dolgozatokból és különösen a tanítás gyakorlásából vizsgát állani ki,...

Tanítandó tárgyak a 88.§ alapján olyan tanítókat képezni, „akik az emberiség szeretetének érzésétől áthatva, alapos ismereteik segítségével és kiváltképpen jó példaadással vezessék a gondviselőkre bízott növendékeket: önmunkásságra, az ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzésre és általában a felvilágosodásra.” (Panyik Ilona, 1991)

A tc. az úgynevezett „*előkép-teóriát*” vitte a képzési gyakorlatba. Ezt a kifejezés az első miniszteri tanterv elvei között olvasható: „A tanítóképző-intézeti oktatásnak a népiskolai tanítás előképének kell lennie”. (Szakál János, 1934) Erre vezethető vissza az a későbbi, több évtizede téves szemlélet, amely szellemében a tantervkészítők a tanítók általános műveltsége fejlesztését csak addig a fokig tartották szükségesnek, ameddig ezt a népiskola gyakorlati igényei megkívántak. (Panyik Ilona, 1991)

„Nem tagadhatjuk azt a követelményt, hogy ez a szempont a tanító műveltségének sem az ismeretek mennyisége, sem a szemléletmódja tekintetében általában nem volt előnyére.” (Imre Sándor, 1939)

A tc. megalkotása után húsz évvel 23 új állami képzőben folyt oktatás. Eötvös

szerint azért nem lehetett gyorsan felállítani az új képzőket, mert nem volt elég számú képzett szaktanár. A tc. hívta életre a tanítóképzős tanárok képzésének intézményét, a Pedagógiumot, majd szellemi jogutódját, az Apponyi Kollégiumot.

A felsőfokú tanítóképzéshez vezető út

A felsőfokú tanítóképzés napirendre kerülése előzményeként két törekvést emelünk ki. 1920-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a tanítóképzés megreformálására bizottságot hozott létre, a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületét új tanterv kidolgozásával bízta meg. Kidolgozója a budai képző igazgatója. A javítani szándékozók három álláspontot fejtettek ki: a) marad a középfokú képzés, amely egytagozatú, de az évfolyamok számát megemelik, vagy b) érettségire épülő felsőfokú, egytagozatú lesz a képzés és esetleg egyetemhez kapcsolódik, vagy c) felsőfokú lesz a képzés, de kéttagozatú (alsó tagozata az általános műveltség megszerzését biztosítja és „ránevelés” a fontos tárgyakat adja; az alsó tagozat érettségivel zárul, s erre épül a két éves akadémia). (*Quint József*, 1920)

Az 1920-as tantervi javaslat az első út alapján született meg, hat éves képzést terveztek. A Magyar Paedagogiai Társaság elvetette a hatosztályos tanítóképző tervét, a minisztérium a négy évfolyamot megtoldotta egy évvel és, ez (1923.évi 81.986. sz. rendelet) élt 1938-ig.

Az 1938. évi XIV. törvénycikk négy éves líceum után két éves tanítóképző akadémiák szervezését rendelte el. Óriási tanítóhiány jelentkezett az akkori társadalmi, politikai környezetben. Az 1940. évi XX. tc. elrendelte a nyolcosztályos elemi iskola bevezetését. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1941-ben elrendeli, hogy a líceum II. és II. évfolyamai a IV. évtől kezdve mint tanítóképző-intézeti évfolyamok folytatják működésüket. Az 1942. évi rendelet az V. éves tanítónövendékeknek tanítói gyakorlatot írt elő a tanítóhiány miatt. *Az 1938. évi törvénycikkkel először mondta ki törvény Magyarországon, hogy a tanítóképzős tanulmányokhoz érettségi bizonyítvány szükséges.*

1945 után a magyar pedagógusképzés történetét a magyar közoktatás megkésett modernizációja, a tömegoktatás demokratikus kiterjesztésének növekvő igényei alakították. 1948 júniusában államosították az egyházi tanító- és tanítóképzőket. Kettős determináció, az iskoláztatásnak az egész társadalomra irányuló, tömeges kiterjesztése és az akkori oktatáspolitikai szolgálata határozta meg a következő évek pedagógusképzése történetét.

Az egységes általános iskola új nevelőtípusának képzésére 1947-ben a nevelőképző, majd új néven: a *pedagógiai főiskolákat* hozták létre és ezzel egyidejűleg a középfokú tanítóképzőket megszüntették. Az általános iskola tervezett belső szerkezeti átalakítása új kihívást jelentett a pedagógusképzés számára. *A főiskola első tanterve két főszak, egy kiegészítő szak három éves képzésére készült.* Olyan nevelők képzését tűzték ki célul, akik egyaránt oktatnak alsó és felső tagozatban. (A

tanító és a tanárképzés közös, integrált tanterve első változatát 1947-ben dolgozták ki, módosítása a 45913/1948. III. rendelettel történik). A tanterv a polgári iskolai tanárképzés tantervi felosztását (kötelező, szak- és kiegészítő tantárgycsoportok) megtartja. A tanító-tanárképzés kettős feladatát magas, 34-37 óra/hét óraszámokkal tudja biztosítani. A képzési időt 3 évben határozták meg. *(Simon Gyula, 1979)*

Az 1947-ben létrejött pedagógiai főiskolákról írta Papp József visszaemlékezve arra, hogy nem tudták az egységes pedagógusképzésre vonatkozó elképzeléseket valóra váltani. „Az alsó tagozatban tanító nevelőket néhány kiterő után továbbra is tanítóképzőkben, a felső tagozatban tanító tanárokat a főiskolákon képezik. Megindul így egy folyamat, amely eredményeként folyamatosan nőtt a szakadék az egységes általános iskola két tagozta és az ott tanító pedagógusok között.” *(Papp József, Nyíregyháza, 1973)*

Nagy gondot jelentett a pedagógusszükséglet kielégítése ezekben az években. Az 1948/49. tanévet követően a főiskolák feladata az általános iskola felső tagozatában oktató tanárok képzése lett. „A tanítóképzés pedagógiai gimnáziumokba, majd 1950-től 4 éves tanítóképzőkben történt, és színvonala ezzel a három évtized előtti szintre esett vissza.” *(Ladányi Andor, Budapest, 1988)*

A több tekintetben kedvezőtlen körülmények között kezdett hozzá az OM Tanító- és Óvónőképző Osztálya a felsőfokú tanítóképzésre való áttérés előkészítéséhez, amelynek vezetését 1955-ben Bízó Gyula vette át. Ladányi Andor írja, hogy „megtalálták azt a fontos érvet, amelyet a felsőfokú tanítóképzés mellett fel lehetett használni: *bebizonyították, hogy az érettségire épülő kevesebb számú intézményben folyó képzés gazdaságosabb, mint jóval nagyobb számú középfokú intézmények fenntartása*”. 1956 júliusában született meg az a politikai döntés, hogy a gimnáziumi érettségire kell építeni az óvó- és tanítóképzést. Az MSZMP Politikai Bizottsága határozata alapján az OM Tanító- és Óvónőképző Osztálya elkészítette és augusztus 23-án a Minisztertanács Titkársága Kulturális és Szociális Osztályának küldte meg az intézkedési tervet. *(Ladányi Andor, Budapest, 1988)*

Az újrendszerű képzés előzetes terveit valamennyi tanítóképző intézetben megvitatták. A társadalmi-politikai válság ellenére végigvitték az előzetes, az átszervezés munkálataira, a számításba jöhető intézeti épületekre vonatkozó terveket. Az 1957. évi Köznevelés március 1-i számában tették közzé az óvónők és tanítók akadémiai képzése tervezetét. Az országgyűlés kulturális bizottsága ülésén Darvas József elnökletével, Veres Péternek a továbblépés szükségessége mellett történő felszólalása mellett foglalkozott a felsőfokú tanítóképzésre való áttéréssel. A tanító- és óvónőképzés reformjának szükségessége mellett szólaltak fel Szabó Ferenc zeneszerző, Kálmán György, Kálmán László, Lukács Sándor. *(Ladányi Andor, Budapest, 1988)*

A tartalmi kérdéseket tekintve fontos üzenet annak hangsúlyozása, hogy a tanítónak nem csak a módszereket kell ismernie, hanem a tanítandó anyagot is. Hermann Alice fogalmazta meg, hogy a főiskolai színvonal és a pedagógussá nevelés, a jó

tanár-hallgató kapcsolat kialakítása együttes megvalósításának szükségességét. A hivatástudat fejlesztésével kapcsolatban az emocionális tényezők mellett a „tudatossá érlelés” szerepét emelte ki, rámutatott az általános műveltség és a szakmai ismeretek szoros kapcsolatára, és kitért az önállóságra, az önképzés igényére nevelésre. (*Köznevelés*, 1957)

A minisztériumi javaslatot Benke Valéria miniszter terjesztette elő 1958-ban. *A tanító- és óvónőképzés felsőfokúvá válásáról az 1958. évi 26. sz. tvr. rendelkezik*. A 187/1958. (M.K. 23) MM. sz. utasítás szerint 1959. szeptember 1. napján – a korábban működő 40 középfokú tanítóképző helyett – 10 felsőfokú oktatási intézményként működő *tanítóképző intézet* (Budapesten, Baján, Debrecenben, Esztergomban, Kaposváron, Jászberényben, Győrben, Sárospatakon, Szegeden, Nyíregyházán, Szombathelyen) nyílik meg.

A másfél évig tartott előkészítő munkálatok során kialakított tantervi-tartalmi, szervezeti, személyi és gazdasági jellegű tervek, javaslatok két éves tanító- és óvónőképzésre készültek. Az MSZMP Politikai Bizottsága három éves felsőfokú tanítóképzés 1959-ben való bevezetéséről hozott döntést. Félévszázados haladó törekvéseket valóra váltva, megkezdték működésüket a felsőfokú tanítóképző intézetek, ezzel új fejezet kezdődött a magyar pedagógusképzés történetében. (*Ladányi Andor*, 1988) A felsőfokú, nem főiskolai képzésszerkezeti váltás során meg kellett küzdeni azzal a feladattal, amelyet – az átmenettel nem számoló –, a középfokról a felsőfokra való átállás jelentett. A felsőfokú képzés keretei közé lépő *óvó- és tanítóképzést egyrészt az általános műveltség magasabb szintjét jelentő érettségire lehetett és kellett építeni*, másrészt viszont az oktatásnak, *a képzésnek módszereiben is felsőfokúvá kellett válnia úgy, hogy megőrizzék a középfokú tanító- és óvónőképzés évszázados hagyományait*. A gondok ellenére a képzés felsőfokúvá válása társadalompolitikai szempontból is fontos volt, hisz a tanítói pálya megbecsülését jelentette az óvodapedagógus képzéssel együtt. Európában is figyelemre méltó, mert az első országok között Magyarországon került erre sor.

A felsőfokúvá válásra a képzési létszámok csökkenésével került sor olyan időszakban, amikor a demográfiai hullám vagy a nőknek a teljes körű foglalkoztatottság elérését célzó tömeges munkába állása *magyarányú beiskolázást igényel*.

A 140/1964. (M.K.) MM. számú utasítás rendelkezett *a felsőfokú tanító szakról*, illetve *népművelő-könyvtáros szak indításáról*. A Debreceni Tanítóképző Főiskolán 1962-1977 között folyt a felsőfokú nem főiskolai szintű képzés, illetve az előzőek szerint Szombathelyen.

1975/76-ig a felsőfokú tanítóképző intézetekben három éves képzésben folyik a felkészítés. Négy tanterv készül: 1959, 1964, 1970, 1973. Az összóraszám közel 2900, a gyakorlat ennek 25%-a.

Az 1974. évi főiskolai szintű képzés megvalósulása a '70-es évek felsőoktatása korszerűsítésére irányuló oktatáspolitikai eredménye.

A főiskolai szintű képzés megvalósulása

Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól szóló 1972. június 15-i MSZMP KB határozat értékeli az ország iskoláskorú népessége alakulását. Az 1974-es kormányzati döntéshez külső tényezőként a tanítóhiány, belső tényezőként a képzés tartalmi-szerkezeti változásai a meghatározóak ezekben az években. A demográfiai tényeket az akkori statisztikák bizonyítják: az élve születők száma 1971-ben 151 ezer fő; 1974-ben 186 ezer fő, 1976-ban 185 ezer fő, (1996-ban 138 ezer fő).

Az akkori oktatáspolitikai döntésmechanizmusokban a kiinduló pontot az MSZMP Központi Bizottsága, Politikai Bizottsága határozatai jelentették, majd az állami döntések minisztertanácsi határozatokban fogalmazódtak meg. Az Ortutay Gyula vezette Felsőfokú Oktatási Munkabizottság zárótanulmánya, miközben elismeréssel szolt a képzés színvonalának emelését szolgáló felsőfokú technikumok és szakiskolák 1965 utáni főiskolává fejlesztéséről, addig kritikával illette a pedagógusképzés túlzott szintbeli tagoltságát, az intézeti, főiskolai, egyetemi szintek egymásmellettségét.

A pedagógusképzésről megállapítja a dokumentum: „Egész művelődéspolitikánk központi alakja a pedagógus: az alsó- közép- és felsőoktatás minősége és hatékonysága a pedagógusképzésen múlik. Ez megköveteli a képzésük színvonalának emelését, az anyagi ellátottság megjavítását és a jobb technikai feltételek megteremtését.” Ugyanakkor kritikaként fogalmazták meg: „A pedagógusképzés három szintje is több nehézség forrása. A különböző intézmények között laza a kapcsolat, a képzés összehangolása megoldásra vár.” (Klement Tamás, 1973)

A szakmberszükséglet kielégítését elemző részben is az új főiskolák üzemmenők és üzemgazdász képzése mellett az általános iskolai pedagógus- és óvónőképzést marasztalják el a munkaerőpiacon jelentkező hiányállapot miatt. E bizottsági elemzése megáll a pedagógus társadalom miserábilis leírásánál, a figyelmeztetésnél, és nem lép tovább, nem foglalkozik a pedagógusképzéssel. (Szövényi Zsolt, 2008)

A határozat tanítóképzésről szóló része lényegibb a munkabizottsági dokumentumban megfogalmazottaknál: „A tanítóképzés színvonalát az alsó tagozaton folyó oktatás korszerűsítési igényeinek megfelelően kell továbbfejleszteni. A folyamat során a tanítóképző intézeteket a tanárképző főiskolákhoz kell kapcsolni és a bennük folyó képzést főiskolai jellegűnek kell elismerni.” (MSZMP KB, 1972) Ismét megjelenik a tanító- és tanárképzés egységesítésre való törekvés az intézményi formák tekintetében.

A felsőoktatási intézmények vezetői 1972. július 3-ai tanácskozásán Ilku Pál művelődésügyi miniszter beszédében a következők szerint értelmezi a feladatot: „...az általános iskolai oktató-nevelő munka egységének megteremtése egységesítést követel, a tanárképző főiskolákon és tanítóképző intézetekben folyó munkát szerveszetileg és tartalmilag is közelíteni kell egymáshoz”. Erre már évek óta folynak elő-

készületek. A tanítói és szakos tanári feladatokra egyaránt felkészítő képzési tervet dolgoztak ki és indult meg a képzés.

Az „*egységes általános iskola*” tekintetében a jelentkező feszültség az *általános és alpműveltség körébe vonható ismeretkörök, készségrendszerek meghatározása, tananyagga transzformálása és a hozzá rendelt pedagógiai folyamatok eredményessége mentén sűrűsödtek*. A pedagógiai folyamatot és a pedagógiai funkciókat tekintve nem egységes az általános iskola. Történeti hagyományként formálódott a struktúrában is megjelenő 1-4. és az 5-8. osztály, az alsó és felső tagozat. (Szövényi Zsolt, 1988)

A tervezett képzési forma nem valósult meg. Az 1974-es kormányzati döntésig folytatni kellett a fejlesztő tevékenységet, de a kedvező döntéshez az oktatáspolitikai légkört és a feltételrendszert is meg kellett teremteni. A feltételek sorában kiemelt jelentőségű, sőt kényszerítő erejű ismét a demográfiai változás, és annak a megkésett, a pedagógusképzésben jelentkező válasza.

A hetvenes évek elejétől jelentősen növekedő gyermeklétszám következtében az óvónői ellátottság területén komoly feszültség jelentkezett. Az 1972. évi oktatási határozat a demográfiai változás következményeivel csak az óvodai területen számol. A tanítóképzők képzési létszáma változásait érzékelteti az, hogy míg az 1970/71-es tanévben a hallgatói létszám 2695 volt (ebből nappali tagozatos 1899), addig az 1975/76-os tanévben már megduplázódik, 5276 (nappali tagozaton 3066); az évtized fordulóján, 1980/81-ben 8420 fő (ebből 5170 fő nappali tagozaton) tanul.

A tanítóképzők képesítés nélkülség réméből következő mennyiségi kihívásra mozdulása adja a főiskolává válás fő indokát. A tanárképző főiskolákhoz kapcsolás helyett a főiskolává válás jut osztályrészül. Önálló intézményrendszer épült ki a tanítók és az általános iskolai szaktanárok képzésére. Az „Egységes általános iskola egységes pedagógusképzése” a ’70-es évek végére szelidül. Megőrzi a tanító és a tanár professzió különbségeit.

A tanítóképző intézetek főiskolává történő átszervezéséről az 1974. évi 13. törvény, a végrehajtásról az 1045/1974. (VIII. 31.) Mt. határozat rendelkezett.

1975. szeptember 1-től főiskolaként működik: a Budapesti, a Győri, a Jászberényi, a Kaposvári Tanítóképző Intézet;

1976. szeptember 1-től főiskolaként működik: a Bajai, a Debreceni, az Esztergomi, a Sárospataki Tanítóképző Intézet;

Kecskeméten (1959-1986), Békéscsabán 1986-1990, Szekszárdon (1977-1990), Zsámbékon (1977-1983), Nagykőrösön (1990-1993) kihelyezett tagozatként indult meg a tanítóképzés, majd önálló tanítóképző főiskolává váltak (Kecskeméti Tanítóképző Főiskola [1986. évi 13. sz. tvr.], Békéscsabai Tanítóképző Főiskola [1048/1990. (III.21) Mt. h], Illyés Gyula Tanítóképző Főiskola [1048/1990 (III.21.) Mt. h]. A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény hozza létre a Nagykőrösi és Dunameléki Református Hitoktató és Tanítóképző Főiskolát.)

A pedagógushiányra, átmeneti megoldást adva, 1977-ben a budapesti képzőben,

majd Zsámbékon megszervezik a *speciális tagozatot*. Az I. év nappali tagozaton, a II. és a III. év – munka mellett – levelező tagozaton folyik a képzés mind a két képzési helyen 1987-ig.

A főiskolává válás időszakában olyan hálózatfejlesztési tervek készültek, amelyekben a tanárképző főiskolák aurájában jelenetek meg az óvó- és tanítóképzők. A felsőfokú intézményként működő 1962. évi 22. számú törvényerejű rendelettel létrehozott felsőfokú intézetek átszervezése eredményeként a Szegedi Tanítóképző Intézet az 1962/63. tanév végével megszűnik [14/1963. (VI.2) Korm. sz. rendelet], az intézet tanítóképzős szakos hallgatói képzésének befejezéséről a Bajai Tanítóképző Intézet gondoskodik [157/1963 (M.K. 14.) MM. sz. utasítás]. A tanárképző főiskolákon folyó képzésről szóló 1970. évi 25. számú törvényerejű rendelet alapján a Nyíregyházi Tanítóképző Intézet 1970. aug. 1-től a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola szervezetében működik [27/1370 (VII.7.) Korm. rendelet]. A Szombathelyi Tanárképző Főiskola létesítéséről 1974. évi 14. sz. tvr. rendelkezett. A tanítóképzős hallgatók tanulmányaikat a főiskolán folytatják és fejezik be, sikeres államvizsga estén általános iskolai tanítói, illetve népművelő-könyvtárosi oklevelet kapnak [1045/1974 (VIII.31.) Mth].

1993-ban három tanítóképző főiskola egyházi fenntartású intézménnyé vált (a Vitéz János Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom; a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola; a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen).

A főiskolává válás minőségi váltást jelentett és ehhez a minőségre figyelő fejlesztésre volt szükség.

A korábbi korszak tanítóképzős tantervei – a közoktatás folyamatos tartalmi, tantervi változásaihoz igazodva –, szakadatlan versenyfutást eredményeztek *az általános alapműveltséget megalapozó közismereti tananyag és a tartalmilag fokozatosan bővülő, mind differenciáltabb szakmai-pedagógiai felkészítés, különösen pedig a gyakorlati képzés igényeivel*. Az intézmények közös alkotó munkájában készültek a felsőoktatás keretében az akkor még központi tantervek, amelyekben a már érettségire épülő, általános műveltséget alapozó és bővítő, közel 30 százalékot képező tantárgyakat fokozatosan felváltották a szakmai, illetve módszertani tárgyak, megőrizve a tanítóképzés évszázados hagyományait.

Az úgynevezett nyíregyházi modell az évtized elején elindított egy differenciáltabb képzést a választható speciálkollégiumokkal, az 1973-as tantervvel (ének-zene, rajz, testnevelés, technikai nevelés, idegen nyelvek közül írta elő a választás lehetőségét). (Papp József, Nyíregyháza, 1973)

A radikális változást a főiskolává válással egyidejűleg bevezetett új, 1976-os tanítóképző főiskolai tanterv hozott a kötelezően választható két szakkollégiummal, amelyek a képzési idő 30 százalékát tették ki. (Laczkóné Riba Magdolna, Debrecen, 1984)

A szakkollégiumi képzési rendszer egyidejűleg kívánta megfeleltetni a tanítóképzést a változó általános iskolai és az új főiskolai igényeknek.

A *közoktatás* ekkor kezdi szorgalmazni alsó tagozaton az idegen nyelv, természettudományi, szakos jellegű oktatást, tagozatos osztályok indítását, a napközi, az egésznapos iskolai foglalkoztatás igényét, az iskola, a pedagógus közművelői feladatait, amelyek szükségszerűen a *differenciáltabb tanítói felkészítés irányába mozdították el a képzést. A felsőoktatás, a főiskola igénye* – a hallgatók érdeklődésének megfelelően egy-egy szakirányban az elmélyültebb felkészülés, a tanítói két szakkollégiumon belüli választás lehetősége, az oktatók részére az alapozásnál többet nyújtó szakirányú felkészítés, az ehhez szükséges elmélyülés, az ezt alapozó kutatás, az igényesség – a szakkollégiumi képzésben öltött testet.

Ismert, hogy a szakkollégiumi képzés bevezetése sok feszültség forrása volt. Kielezte az általános alapképzés és a specializáció viszonyát. Előhozta a „szaktanító” rémképét, szakot követelt specializáció helyett. A tantárgyak tengerével árasztotta el a képzést. A könyvtár közművelődési szakkollégiumával továbbterhelte az amúgy is feszített három éves képzés kereteit. A felső tagozat irányába nyitó tanítói kompetenciáival a tanítóképzés kivívta a szaktanárképzés ellenállását. A tanítóképzés tartalmi fejlesztésében a főiskolai szintű képzéssé válás meghatározó ténye, hogy a tanítóképzők merték vállalni a *differenciált tanítóképzés útját*. A sok tantervi váltással végül is a „tanítóképzés lényegéhez szelidítik” a szakkollégiumi képzést. Az magas hallgatói létszám mellett ugyanakkor „megőrizték a tanítóképzés lényegét, az emberközelséget, emberközpontúságot”. (Szövényi Zsolt, 1988)

A felsőoktatásban a nyolcvanas évek második felében a felsőfokú képzés szabályozásában a központi, kötött tanterveket, majd kerettanterveket a kimeneti szabályozás irányába mutató *tantervi irányelvek* váltották fel, amelyek már az intézmények hatáskörébe utalták a tantervkészítés feladatát. Ez felkészülést jelentett a képesítési követelmények kidolgozásához.

A tanítóképzés tantervi irányelvei

A Művelődési Minisztérium koordinálásával és a Tantervfejlesztő Bizottság tevékenysége révén készült el és került kiadásra a *tanítóképzés* [34.844/1987./XI.] a *tantervi irányelvei dokumentum*.

Az 1986-os tanterv időtálló elvei:

1. Az intézményes nevelés *alapfeladataira*, kiemelten az osztálytanítói feladatkörre való felkészítés.

2. *Tantárgy-pedagógiai szemléletű oktatás* a szaktárgyak esetében.

3. *A gyakorlati képzés* minőségi és mennyiségi javítása.

4. *Kétirányú* – az óvodára és az általános iskola átmeneti szakaszára irányuló – *nyitottság*, amelyet a gyakorlati képzés is segítsen elő.

5. A képzési tartalmak és keretek meghatározásakor az *alaptúdiumok* és a *specializálódás* elválasztása, de a differenciált fejlesztést lehetővé tevő tárgyak is a tanítóképzést szolgálják (*a differenciált fejlesztés lehetőségei*: szakkollégium, spe-

ciális kollégium, fakultatív stúdium és tanfolyam). A *szakkollégiumi képzés* a) az alapképzéshez kapcsolódó; b) az 1-4. osztály *tantárgyainak* megfelelő, valamint a tanítói munkához kapcsolódó *egyéb feladatokhoz* (nemzetiségi nyelvi, közművelődési, könyvtárosi, gyógypedagógiai, család- és gyermekvédelmi) szakkollégium. A képzés áthúzódhat az alapidiploma megszerzését követő időszakra munka melletti tanulás formájában.

6. Maradjon meg a nemzeti tudat, a *történeti szemlélet erősítését szolgáló stúdium* a képzésben.

7. Az esti és a levelező tagozaton *speciális tantervek alapján* második diploma-ként tanítói oklevelet szerezhetnek az óvónői (óvodapedagógus), más pedagógus diplomával rendelkezők.

Az első két pont tantervi érvényesítése viszont újabb feladatokat vetett fel. Az anyanyelvi, matematikai tudás „mélységének” meghatározásához szükségessé vált a középiskolai érettségi végzettségi értékeinek megismerése; a középiskolai követelmények ismeretében a képzés szempontjából történő tananyag-kiválasztás.

Megoldásra várt a tantárgyak egymásra épülésének, a szakmai logika érvényesítésének egyeztetése egy-egy tantárgycsoporton belül.

Megoldatlan probléma maradt a hallgatói túlterhelés. Nem jutott elegendő idő az egyéni tanulásra, a szakirodalom olvasására, az erre épülő szemináriumi munkára, a szakmai vitákra.

Az általános iskola funkciói megértésében pl. elemi igényként jelentkezett az alapo- zó, a felzárkóztató, tehetséggondozó, gyermekvédelmi, szociálpolitikai funkciók és az eszközrendszerük megismerése. Mindez újra felvetette a képzési idő növelését, a három éves képzés négy évre emelését.

A négyéves főiskolai szintű képzés előzményei

A magyar oktatásügy fokozatos átalakulása a nyolcvanas évek elején kezdődött. Megindult a közoktatás és a felsőoktatás irányításának fokozatos decentralizálása, követve a pedagógusi, a felsőoktatási és közoktatási autonómia iránti igények erősödését.

A tanítóképzés történeti struktúráját elemezve a közoktatás várható mozgását, az általános iskola belső problémáit, kudarcait elemezve három olyan kérdéskört emelt ki Szövényi Zsolt, amely a pedagógus, a tanító pedagógiai kultúráját meghatározza, és amelynek a fejlesztése közvetve a tanítóképzés kritikáját is adja.

- Milyen szemlélettel rendelkezik a tanító az óvodáskorúakról, milyen pedagógiai kultúrája van az óvodából az iskolába, a játék világából a tanulás világába történő átvezetésre, milyen ismeretei vannak az előző szint nevelési rendszeréről.

- Milyen szemlélete, pedagógiai kultúrája és tárgyi – szaktudományi-ismeretei vannak az általános iskola szocializációs feladatairól, a tanulók alapismeretei, alapkészségei kialakításáról, a gyermeki személyiség – teljességre törekvő – formálá-

sáról, milyen készségrendszerrel, tanítói mesterségbeli tudással rendelkezik a gyakorlati nevelői feladatokhoz.

- Az alapozó szakaszhoz kapcsolódóan, de azon túlmutatva, milyen készségekkel rendelkezik a tanulók szakrendszerű oktatására való felkészítésében, milyen pedagógiai, szaktudományi módszertani ismerettel rendelkezik egy struktúrájában is más tanulási tevékenységre, a több szaktanárhoz kötődő tanulási és nevelési rendszerre történő átvezetés feladatai tekintetében.

A tanítóképzés legáltalánosabban megfogalmazható alapfunkcióiként az óvodából az iskolába történő *átvezetést*; az általános iskola kezdő szakaszának *alapozó és fejlesztő feladataira való felkészítést*; valamint egy további átmeneti szakasz megalapozását, a tanulók szakos rendszerű nevelés-oktatásra történő *előkészítését* fogalmazta meg a Budapesti Tanítóképző Főiskola a tanítóképzés megújítása előkészítése során. (*Szövényi Zsolt*, 1988)

A nyolcvanas években megjelennek és elterjednek az alternatív pedagógiák és iskolák, az állami fenntartású intézmények mellett az egyházi és a magániskolák, -óvodák, megszűnik a monolit iskolaszervezet. A rugalmas iskolakezdés, az óvoda és az általános iskola kezdő szakasza közötti átmenet kérdései motiválták az óvónő- és a tanítóképzés tartalmi közelítését. A főiskolák válasza ezekre a kihívásokra a különböző képzési kísérletek indítása, új képzési modellek megalkotása volt.

Közös kutató-fejlesztő munka indul kutatási támogatással a TS/4 kutatás keretében. A képzési modellek indításának célja: a pedagógusképzés kutatói segítése új modellek ajánlásával, továbbá az oktatók, a gyakorlati képzésben részt vevő szakvezetők figyelmét felhívni a képzési lehetőségek kitágítására; a közoktatás helyi irányítóinak segítséget nyújtani ígéretes képességgel rendelkezők pályára irányításában, valamint középiskolás fiataloknak megkönnyíteni a pályaválasztást. (*Fábián Zoltán*, 1989)

A tartalmi-szervezeti megújítást célozzák az elindult integrált képzések. Mellette szülő érvként hangsúlyozták, hogy a pedagógusképzés túlzott tagoltságát, „*parcel-lázottságát*” a közoktatás gyakorlata egyre sűrűbben kikezdi. A szakkollégiumot végzett tanítókat a felső tagozaton is alkalmazzák az iskolák, a felsős szaktanárok az alsó tagozaton is tanítanak orosz, éneket, rajzot, testnevelést. Mihály Ottó Pécssett szervez „óvodaiskola”-kísérletet. Ezek a megoldások, újító próbálkozások csupán fellazítják a megszokott képzési rendszert. (*Fábián Zoltán*, 1989)

1986-1992 között indult integrált képzések

- Két tanárképző főiskolán, Nyíregyházán és Szombathelyen vállalkoztak a *tanító és tanár kétszakos képzés* indítására

- A Kecskeméti Tanítóképző Főiskolán közös alapozású, majd a *tanítói vagy óvónői szakon* külön oklevelet adó képzés (befejezett képzésre épülő) két féléves, levelező tagozatos képzés a másik (tanítói vagy óvónői) oklevél megszerzésével.

- A Jászberényi Tanítóképző Főiskolán megszerzett tanítói oklevél birtokában a Szarvasi Óvónőképző Főiskolán óvodapedagógus oklevél szerzése egy félév további tanulmányokkal, a szakkollégiumi, illetve speciálkollégiumi idő keretben, nappali tagozaton indított, levelező tagozaton befejezett képzés.

- Az Esztergomi Tanítóképző Főiskola hat féléves, szakpáros képzést hirdetett.

- A Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskolán két éves nappali tagozatos képzést követően egy éves levelező tagozatos képzésben nyelvi, gyermekvédelmi és gyermektorna specializációkkal gazdagították a képzést, előkészítve az 1987-től főiskolai szintűvé váló három éves képzési időben megvalósuló óvodapedagógus képzést.

- A *gyógypedagógus-képzés* történetileg a tanítók, tanárok továbbképzéseként kezdődött, később vált önálló főiskolai képzéssé. A gyógypedagógus-képzésben a tanári szakágak alapvetően az 1-6. évfolyamok nevelési-oktatási feladataira készítették fel, természetesen az óvodai korosztállyal kibővítve. Céljaiban, fejlesztési feladataiban a tanítói, óvodapedagógusi szakképzettség a valamennyi művelődési terület fejlesztésére felkészítő képzése áll közelebb gyógypedagógus-képzéshez.

Magyarországon kezdetben az egyetlen képzőhely a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola, illetve a jogutód intézménye volt. A tanítóképzőkben, intézmények közötti együttműködésben, *oligofrén szakos kiegészítő képzést* hirdetett a gyógypedagógiai tanárképző főiskola 1982-től keresztféléves képzésben. A képzést kezdetben minden évben meghirdették, majd 1989-től kétévenként. A képzést 1994-ben hirdeti utoljára a főiskola. A levelező tagozaton folyó négy féléves képzésre tanítók, óvodapedagógusok, tanárok, gyógypedagógusok jelentkezettek. A gyógypedagógiai képzés tanítóképző főiskolán történő felvételére Debrecenben, Kaposváron, Békéscsabán nyílt lehetőség. (Rádli Katalin, 2012)

Az egységes szemléletű óvó- és tanítóképzést formáló integrált képzési kísérletek mellett a *tanítóképző intézmények szervezeti struktúráját is változásra, több irányú elmozdulásra, nyitásra kényszerítették a közoktatás tervezett fejlesztési irányai*. A tanítóképző főiskolákon 1982-től az „óvónői tagozat” helyett „óvónői szak” indul (16.058/1981/MM), ezzel sok tanítóképzőben megindul az óvodapedagógus képzés is.

1988-ban tanító-népművelő (46.046/1987. MM), tanító-könyvtáros (33687/1988. MM) nappali tagozatos, kétszakos képzési kísérlet indult a Tárca Kutatási Alap támogatásával a jászberényi és az esztergomi főiskolán. Az 1990. évi értékelést követően a tanítóképző főiskolákon – a tanárképző főiskolákhoz hasonlóan – önálló szakként, szakpárban indul meg a két képzés, amelyek korábban szakkollégiumi tanulmányként kapcsolódtak a tanítóképzésbe.

1991-től a népművelő/közművelődés szak megnevezése művelődésszervező képzésre módosul nyolc féléves képzési időben (40.734/1991/XII. MKM hat.). E szak, és ugyancsak önálló szakként, a főiskolai szintű könyvtáros képzés (61.045/1993.XIV. MKM. hat.) több tanítóképző képzési kínálatában négy éves szakként megmarad, illetve a további tanítóképzőkben is indul. (Rádli Katalin, 2012)

A főiskolai szintű *általános szociális munkás szak* az egyetemi kétfélepcsős képzés után először az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskolán indul (40.252/1990/XVI. MM.). A *szociálpedagógus szak* is a 40.290/1991/XII/MM. határozat alapján tanítóképző főiskolán (Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom) létesül 1991-ben. Később több pedagógusképző intézményben (tanító- és tanárképző főiskolákon) is indul a képzés. Célja a köznevelési intézmény és a társadalmi környezete együttműködésének, illetve a pedagógus szociális támogatása.

1993-ban (1956 után) újra indul új tartalommal a *kommunikáció szak*. A szakindítási határozat alapján a képzés csak más szakkal párosítva, vagy diploma birtokában vehető fel. Mindjárt a létesítéskor megjelenik a tanítóképzőkben is [Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolai Kar; Vitéz János Tanítóképző Főiskola – 56815/1992. XIII. MKM. hat.; Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola – 57140/1992. XIII. MKM. hat.] A főiskolai szintű képzést Debrecenben, Kaposváron tanító szakkal szakpárban is meghirdetik.

A Budapesti Tanítóképző Főiskolával együttműködve a *konduktor általános iskolai tanító* 4 éves főiskolai szintű képzés a 17/1987. (VIII. 19.) MM. számú utasítás alapján 1987 szeptemberében indul meg.

Az 1990-es évek nagy politikai, társadalmi és gazdasági változásai a magyar oktatásügy fokozatos átalakulását eredményezik, és ez egyre nagyobb kihívást jelentett a pedagógusképzés számára is. A közoktatási, felsőoktatási rendszerrel és a pedagógus-szakmával kapcsolatos elvárások századvégi, huszonegyedik századi követelményei jó részt hasonlóak a más európai országokban jelentkező követelményekhez. Szembe kellett nézni azzal a világmértékű változással, ami az információs társadalmakat érintette, amelyben az oktatás, a képzés a gazdasági versenyképesség javításának, a társadalom integrációjának, az emberi életminőség biztosításának egyik legfontosabb eszközévé válik.

A pedagógusoknak a tanulói képességek fejlesztésében olyan új képességek és készségek fejlesztésére is szert kellett tenniük, amelyekre alapképzésük során nem, vagy kevés felkészítést kaptak. Az új kommunikációs és információs technikákban való jártasság, azok mindennapos eszközként való használata, az új szociális, kommunikációs és együttműködési technikák kialakítása, a megváltozott társadalmi, gazdasági környezetben való eligazodás képessége, az önismereti, személyiségfejlesztési képességek megerősítése, a tanügyigazgatásban való jártasság, a nevelési feladatok fokozottabb mértékű vállalása csak néhány azon új készségek és képességek közül, amelyek a pedagógusi tevékenység részévé kellett, hogy váljanak. *A pedagógusképzés pedig a felsőoktatás részeként alakult és változott. (Rádli Katalin, 2012)*

A tanítóképzésben újra megfogalmazódik a képzési idő négy évre emelése

A négyéves tanítóképzés egyik előzménye volt a *Budapesti Tanítóképző Főiskola négyéves, tartalmilag megújított tanítóképzés-kísérlete*. A kutatási kísérleti szakasz az 1989/90-es tanévben kezdődött. A négyéves képzés két 50 fős hallgatói csoportban indult meg és 1993/94-ben fejeződött be. Célként a tanítóképzés felsőoktatás rendszerébe harmonikusan illeszkedő, a közoktatás igényeit hatékonyan kielégítő négyéves főiskolai képzési koncepció fogalmazódott meg, amely a hallgatók szakmai kompetenciájának és értelmiségi arculatának kialakítására törekedett, hivatkozva arra, hogy a tanítói pálya egy viszonylag önálló, stabil pályából nyitottabbá, kifelé orientáltabbá és fokozottabb önmegújulást követelő-igénylő hivatássá vált.

A *Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola* is kidolgozott egy „*négy évfolyamos tanítóképzés*” programot, célként a felsőfokú tanulmányok megfelelő alapozását, a diploma szélesebb területen való konvertálhatóbságát, a képzési idő növelését, illetve a gyakorlati idő erőteljesebb növelését, a képzés folyamatában az öntevékenység és önállóság előtérbe állítását, a tapasztalatszerzést, a pedagógiai képességek fejlesztését fogalmazták meg.

Képzési előzménynek tekinthető az *általános iskolai nemzetiségi tanító szak* képzési idejének 4 évre emelése is 1993-tól (41686/1991/XII. MM számú határozat).

A tanítóképző főiskolák a társadalmi váltást követően, a kötelező orosz nyelv oktatásának megszűnésével, kidolgozták a kisgyermekkori idegennyelv-oktatás tanítóképzős programját. A tanárképzésben az orosz szakos tanárok átképzésére indult kétlépcsős képzési program 1989-ben, amelynek képzési eredménye a hároméves nyelvtanár szak. A tanítóképzésben a British Council támogatásával indul a kisgyermekkori idegennyelv-oktatási program fejlesztése és a képzők szakemberei képzése.

A művelődési és közoktatási közigazgatási államtitkár határozatával (41.890/90) alapítják meg a 4 éves *általános iskolai, idegennyelv-oktató tanító szakot*, amely német nyelven 12 tanítóképző főiskolán, angol nyelven 12 tanítóképző főiskolán, olasz nyelven 2 intézményben, francia nyelven 3 intézményben indult meg

Később az osztrák-magyar kulturális kapcsolatok keretében az osztrák közoktatási minisztérium és a magyar tanítóképző főiskolák támogatásával 1995-1997 között képzésfejlesztési projekt működött. Az együttműködésben a területre, szakra, a pedagógus szakmára jellemző módszertani felkészítéshez, a kommunikációra épülő nyelvoktatáshoz, tantervfejlesztéshez kapott az intézményrendszer segítséget, illetve alakult ki nemzetközi együttműködés.

1992. szeptember 1-től a képzőkben felsőoktatási intézmények és az egyházak közötti megállapodás alapján – általános iskolai *tanítói-hitoktatói szakpár* is indul négyéves képzésben.

A Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma, illetve a Tanítóképző

Főiskolák Országos Tantervfejlesztő Bizottsága kezdeményezést tett a gyógypedagógiai főiskola támogatásának megszerzésére a tanítóképzéssel párhuzamos önálló gyógypedagógia szak indításához, de ez nem vezetett eredményre.

1997-ben nyelv- és beszédfejlesztő pedagógus szakirányú továbbképzést létesítettek a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán, majd megindul a képzés a Kecskeméti Főiskolán, a Debreceni Egyetem hajdúböszörményi karán, és az Eötvös József Főiskolán Baján is, amely képzés a tanítók és az óvodapedagógusok nyelv- és beszédfejlesztési ismereteit, készségeit bővíti, előrevetítve a logopédia képzés feltételei megteremtése iránti intézményi törekvéseket a gyógypedagógiai főiskolán kívül más felsőoktatási intézményekben is.

Közel két évtizedes kezdeményezés után az Oktatási Minisztérium létszámfejlesztési programja adott ösztönzést arra, hogy 2000-ben a Kaposvári Egyetem Csonkai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kara, majd 2002-ben a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kara és a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kara szakindítási engedélyt szerezzen önálló szak, szakok indítására.

A képzés egy szakon, a tanulásban akadályozottak pedagógiája szakon indul meg a három intézményben. Továbbá Kaposváron a logopédia, Szegeden az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakon kapott az adott intézmény még szakindítási jogosultságot.

2006-ban, az Oktatási Minisztérium minisztériumi értekezleti döntéssel a gyógypedagógusi létszám fejlesztését tűzte célul a közoktatás szakirányú szakképzettséggel rendelkezők iránti pedagógusszükséglete miatt. A gyógypedagógiai feladatokat ellátó intézményekben a szakképzettséggel nem rendelkező pedagógusok aránya 40%, a becsült szakemberhiány 3500 fő volt. A képzési létszám fejlesztését indokolta a közoktatási fejlesztés azon feladata is, hogy lehetőség nyílt a fogyatékosokkal élő gyerekek iskolai oktatására, óvodai foglalkoztatására, illetve az együttnevelés intézményi megvalósítására. A hiány mindenekelőtt az értelmi fogyatékos, ezen belül a tanulásban akadályozott gyermekeket oktató-nevelő iskolákban jelentkezett. A gyógypedagógiai szakok közül a *tanulásban akadályozottak pedagógiája*, a *logopédia* és a *pszicho-pedagógiai* szakokon került sor a képzési helyek, és ezzel együtt a *létszám fejlesztése* is. (Rádli Katalin, 2012)

A tanítóképzésben változást igénylő feszültségek

A képzéstörténeti előzmények alapján egyre hangsúlyosabbá válik a '90-es évek elejére, hogy a hallgatói szemléletformálás, a megfelelő tartalmak átadására való felkészítés, a szakma szocializációs folyamata a *képzési idő növelését igényli*.

Az alsó tagozat elsődleges funkciója a készségek és szokások kialakítása és fejlesztése. Valamennyi tananyag-korszerűsítési törekvés egybehangzó konzekvenciája az volt, hogy a kisiskolások fejlesztésének komplex módon kell történnie. A ta-

nító funkciói a szocializációs folyamatban meghatározottak, oktatási és nevelési feladatai nem szétválaszthatóak. A tanítóknak olyan elméletileg megalapozott ismeretekkel, valamit készségekkel és képességekkel kell rendelkezniük, amelyek alkalmassá teszik őket az általános iskolai kezdő – részben átmeneti – szakasza valamennyi nevelési-oktatási feladatainak ellátására. (Kísérleti négyéves tanítóképzés irányelvei; 1989)

A négyéves képzés megvalósítását támasztották alá a szakemberek azzal is, hogy a középfokú, a felsőfokú, majd a főiskolai szintű tanítóképzésnek változó, de korlátozott időkeretben mindig feladata az óvodából az iskolába történő *átvezetés*; az iskola kezdő szakaszának *alapozó és fejlesztő* feladataira való felkészítés, a szakos rendszerű oktatásra, nevelésre történő *előkészítés*.

A tanítóképzés változást igénylő feszültségeként fogalmazták meg a tanítószak azon sajátosságát is, amelyben tulajdonképpen *hét szakirány van egy képzésben. Az átmenetek megalapozása szemléletileg megtörténik a pedagógiai és a pszichológiai stúdiumokban, része a gyakorlati felkészülésnek, hiányos azonban az egyes szaktárgyi-szaktudományi módszertani képzésen belül.* Kezdet lemaradni a pedagógiai transzformáció, a tantárgy-pedagógiai ismeretrendszer, *a tanítói gyakorlat-hoz nélkülözhetetlen módszertani kultúra.* Előtérbe kerül a szaktudomány és a tanítás módszertana összekapcsolása.

Az általános iskolai 1-4. osztályban új ismerettartalmak jelentek meg. Pedagógiai szűrő nélkül az iskola ismeretanyaga (matematika, technika, természetismeret) mint újabb képzési tartalom követelt magának *tantárgyat, képzési időkeretet, megbontotta a tanítói alapképzés arányait.* A tömegesedő képzésben a *szakkollégiumi-tanszéki kötődés* sok pedagógiai értéket és lehetőséget hordoz a tanítóvá válás folyamatában, amelyet tovább kellett építeni a képzésben

A tanító a pedagógiai folyamatban az információk forrása, rendezője és értékelője; a társas és tevékenységi folyamatok irányítója, szervezője; a társadalmi értéket és normákat kifejező, s azzal a tanulói tevékenységet, magatartást minősítő és értékelő személy. (Ungárné Komoly Judit, 1988) *Ebből következően a szakjellegű képzéshez viszonyítva többletfeladatnak tekintette a szakma az „értelmisségképző” feladatokra való felkészítést.*

A tanítói pályakép változásai

A nevelő és neveltek viszonya, a nevelői pályakép a társadalmi változásokra mindig elevenen reagáló probléma. A négyéves tanítóképzésben a korszerű tanítói pályaképet is próbálták megragadni a szakemberek. A tudományos-technikai forradalom, az információrobbanás kibővítette a közvetíteni szánt ismeretek körét, másrészt új metodikai és technikai eszközöket adott a tanító számára, hogy a hatékonyságát növelje. Ugyanakkor az iskola és a pedagógus hagyományos tekintélye, az intézmény és a szerepviszonyok átrendeződtek. Megváltozott a nevelési stílus.

Míg a társadalmi változások az egyik oldalon presztízscsökkenést eredményeztek, a másik oldalon új szereptulajdonságokat és újvonásokat csatoltak a tradicionális kompetenciákhoz. (Ungárné Komoly Judit, 1988)

A tanító pálya egy viszonylag önálló és stabil pályából nyitottabbá, kifelé orientáltabbá és fokozottabb ön-megújulást igénylő hivatássá válik.

A tanító a pedagógiai folyamatban az információk forrása, rendszerezője és értelmezője, a társas tevékenységi folyamatok irányítója és szervezője, a társadalmi értékeket és normákat kifejező, és ezzel a tanulói tevékenységet minősítő és értékelő személy.

Az iskola kezdő szakaszának elsődleges funkciója az ismeretszerzés szempontjából alapvető készségek, jártasságok, szokások kialakítása és fejlesztése, amelynek komplex módon kell történnie, ezzel az ismeretek a magasabb szintű tanulásban rendeződnek.

A tanító funkciói a szocializációs folyamatban meghatározottak: szerepe átmenetet jelent; az oktatási és nevelési feladatai nem szétválaszthatóak. gondozó-nevelő és „tanár” egy személyben, olyan ember/szakember, aki a társadalom követeléseit kizárólag a saját személyiségén átszűrve közvetíti, a kisiskolásoknak ezzel pozitív vagy negatív modellt is nyújtva.

A tanítókép legfontosabb változásai:

Csökcent a tanítói információforrás funkciója. Egyidejűleg szükség van arra, hogy ezekre az információkra nyitott személy megfelelő módon segítsen az információk rendezésében és értelmezésében.

Nőtt a tanítói szerep „támasz” jellege, miután a családi szocializációban bekövetkezett változások megnehezítik az identifikációs folyamatokat.

Minden kisiskolásnak szüksége és joga van az *egyéni bánásmódra, lehetőségeit és hajlamait maximálisan kibontakoztató iskolára,* függetlenül attól, hogy a rá jellemző tudás és fejlettségi szint és fejlődési kialakításában a *biológiai és társadalmi tényezőknek* milyen mértékű részesedése van.

A tanító olyan személyiséggé kell, hogy váljék, aki jól ismeri a gyerekeket, tud velük bánni, szeret velük lenni, aki biztos kézzel válogat a rendelkezésre álló ismeretforrások, a tananyag és tanterv ajánlatok között, megfelelően tudja szervezni a tanulók munkáját, és elsősorban pedagógiai attitűdjével és pedagógiai képességei szintjével válik ki az emberek közül. (Ungárné Komoly Judit, 1988)

A pályakép változásai előképét adják a kompetenciaalapú oktatásra való felkészítés feladatainak és a tanító tudásának tanulási eredményekben történő meghatározásának.

A tanító alapképzés képesítési követelményei

Az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosító 1990. évi XXIII. törvény megszüntette a felsőoktatásban a tantervi irányelveket. Az oktatás, képzés decentra-

lizálásával, a felsőoktatási intézmények szakmai autonómiájának kereteit tovább tágítva – az oklevelek hazai és nemzetközi összevethetőségére, elismerhetőségére figyelemmel –, a képzés kimenet felől történő szabályozására kerül sor az 1993. évi felsőoktatási törvénnyel. 1991. őszén a Művelődési és Közoktatási Minisztérium szakterületenként szakmai bizottságokat hozott létre valamennyi, a felsőoktatásban oktatott szak képesítési követelményeinek kidolgozására, párhuzamosan a felsőoktatási törvény és a terület távlati fejlesztési koncepciója munkálataival.

A Tanító- és Óvóképzési Bizottság 1991. december 8-án foglalása szerint: a tanítóképzés őrizze meg az 1-4. osztály osztálytanítói feladataira való felkészítést; várhatóan megnövekszik a 6. osztályos kezdőszakasszal működő iskolák száma, valamennyi tanító az osztálytanítói felkészítés mellett „kapjon sajátos tanítói képesítést”, a sajátos tanítói képesítés nem jelenthet miniatürizált szaktanári képzést, célszerű a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott műveltségblokkok alapján differenciáltan felkészíteni a jelölteket az 5-6. osztályra. (*Tanító- és Óvóképzési Bizottság elnökségi ülés, 1991*)

A képesítési követelmények kidolgozásával párhuzamosan folyó, az egységes, egyetemi szintű tanárképzés megvalósítására irányuló törekvés és a tanítóképzés céljainak egyeztetésében fontos lépés volt, hogy a tanárképzés és a pedagógia szak képesítési feltételeit kidolgozó testületekkel megegyezésre jutottak a tanító- és óvodapedagógus képzés szakemberei abban a tekintetben, hogy a *tanítóképzésben szerzett diplomával az egyetemen felvehető, s 4 félév alatt elvégezhető lesz majd a pedagógia szak*, így a főiskolai végzettség szervesen, elismerten válik alapjává az egyetemi szintű végzettségnek. Ez az 1992. május 29-ei szakmai megegyezés előrevetítette a többciklusú képzési rendszerben az alapfokozatú tanítói diplomával rendelkezők továbblépési útjának lehetőségét a mesterfokozatot nyújtó második képzési ciklusba.

A képesítési követelmények közül elsőként született meg *a tanító, a konduktor-tanító és az óvodapedagógus alapképzésben a képesítési követelményekről* szóló 158/1994. (XI. 17.) Korm. rendelet a tanítóképzők Tantervfejlesztő Bizottsága koordinálásában.

A tanító és óvodapedagógus szakok képesítési követelményeinek megfogalmazásával e szakterületen nem csupán a korábbi képzések legalizálására vállalkoztak, sokkal inkább meghatározó volt a közoktatás változásaira való képzési válaszok megfogalmazása, és ezt a '90-es évek elején a felsőoktatás nem utólag, hanem a közoktatásban végbemenő nagy átalakulásokkal, a Nemzeti alaptanterv kidolgozásával párhuzamosan tette meg. (Rádlí Katalin 2012) E szabályozással azzal is mintát adott a terület a képesítési követelményekről szóló kormányrendeletben, hogy a közoktatási törvény képesítési előírásaihoz igazodóan, az új képzésben szerzhető szak-képzettséggel egyenértékű, korábban szerzett képesítések körét is számba vette.

A tanító-, az óvodapedagógus-képzés 1994-ben megjelenő képesítési követelményei – a tanítóképzés funkciói, a tanító kompetenciái – alapján egységes kép-

zési rendszer jön létre, amelyben alapvetően az iskoláskor előtti gyermeknevelési, és az iskola kezdő szakaszának nevelési-oktatói feladataira egy-egy szakképzettség képesít.

Az idegen-nyelvi szakterületet képviselő tanítós szakemberek az általános iskolai idegennyelv-oktató önálló tanító szak megszűnését nehezen fogadták el. Az új négyéves tanítóképzésben az idegen-nyelv oktatására a kötelezően választható idegen nyelv műveltségi terület készített fel. Ez volt összhangban az osztálytanítói kompetenciák fejlesztésével és azzal, hogy a Nemzeti alaptanterv szerint is a kötelező idegennyelv-oktatás a negyedik évfolyamtól kezdődött.

A nemzetiségi tanító szak annyiban jelentett más tanítói felkészítést, hogy az 1-4. osztály általános, osztálytanítói feladatai mellett a jelölt az alapképzése részeként az 1-6. évfolyam nemzetiségi anyanyelvi nevelés feladatai ellátására kapott specializált műveltségterületi felkészítést. A képesítés egyrészt az 1-4. osztályban magyar nyelven valamennyi műveltségi terület, tantárgy oktatására, valamint a nemzetiségi nyelven oktatott tantárgyak (az 1-6. osztályban nemzetiségi anyanyelvi nevelés, 1-4. osztályban nemzetiségi nyelven oktatott környezetismeret, ének-zene, testnevelés stb. tárgyak) tanítására jogosított.

A konduktor szak tekintetében is megszületett az az álláspont, hogy a képzés nem képes a tanítói feladatokra is felkészíteni. A képzés irányultsága a mozgássérültek konduktív nevelése, amely a 3-6 és a 6-10 éves korosztály speciális fejlesztésére differenciálódik a Pető-módszer révén.

A képesítési követelmények alapján a képzésben folyamatosan napirenden volt a kiadott diplomák egyenértékűségének és a hallgatók intézmények közötti mozgási szabadságának biztosítása. A képzés szervezését, a különböző pedagógus oklevelek újabb tanulmányok során történő beszámításának lehetőségét, a szakmai megegyezéseket a képző intézmények – a tantervfejlesztő bizottság, a tanító- és óvóképző főiskolák és a főiskolai karok főigazgatói kollégiumának javaslata alapján – közleményben tették közzé az azonos elvek alapján történő képzésszervezés érdekében. Így jelent meg a négyéves tanítóképzésben szerezhető oklevélről, valamint a főiskolai szintű óvodapedagógusi oklevélről a közlemény. (Oktatási Közlöny 1997/32. sz., majd a főiskolai szintű német nemzetiségi óvodapedagógus-képzésről a XXXV/532/2000. OM határozat.)

A tanítószak a kompetencia alapú nevelésre-oktatásra készít fel. A tanítóknak olyan elméletileg megalapozott ismeretekkel, valamint készségekkel és képességekkel kell rendelkezniük, amelyek alkalmassá teszik őket az általános iskolai kezdő (1-4.) – részben átmeneti – szakasza *valamennyi* nevelési-oktatói feladatainak ellátására, továbbá valamely művelődési területen az 5-6. osztályban tanítási feladataira. A képzési és kimeneti követelmény *tizenegy (kötött) műveltségi területet határoz meg részben a hagyományos tantárgyi struktúrára, részben a Nemzeti alaptanterv műveltségi területeire figyelemmel.*

Az 1-4. osztály feladataira és az 5-6. osztály művelődési területeire való felké-

szítés egyaránt az alapképzés része (egy széles azonos tananyag-képzési sáv, és egy mindenki számára kötelezően választott specializálódási irány) a tanítói diploma feltétele. Az 1-4. osztály feladataira és az 5-6. osztály művelődési területeire való felkészítés diszciplináris területei azonosak. Valamennyi tanítójelöltnek *kapnia kell valamely műveltségi területen olyan felkészítést, amellyel az 5-6. osztályban eredményesen tud tanítani.*

A műveltségi területet a hallgató választhatja meg a felvételt követően az intézményi kínálatból, amely a hagyományos tantárgyi stúdiumok mellett integrált műveltségi blokkokat is tartalmaz. E mellett a továbbképzés rendszerében kell biztosítani a tanítói diploma megszerzését követően a további műveltségi terület bármelyik megszerzésének a lehetőségét. A műveltségterületi tanulmány a tanító képesítéssel releváns ismeret: az általános iskola 1-4. évfolyamának nevelési-oktatási feladataira való felkészülés keretében szaktudományosan megalapozott tantárgy-pedagógiák: *a magyar nyelv és irodalom, a matematika, az ember és társadalom, a természetismeret, az ének-zene, a vizuális nevelés, az informatika, az életvitel és gyakorlat, valamint a testnevelés és sport,* és ehhez igazodik a 11 kötelezően választható műveltségi területből az általános iskola 1-6. évfolyamának nevelési-oktatási feladataira való felkészülés keretében: *a magyar nyelv és irodalom vagy az idegen nyelv vagy a matematika vagy az ember és társadalom vagy a természetismeret vagy az ének-zene vagy a vizuális nevelés, vagy az informatika vagy a technika-életvitel és gyakorlat vagy a testnevelés és sport.*

A Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma 1994 júniusában ismét életre hívta a Tanítóképző Főiskolák Országos Tantervfejlesztő Bizottságát. A tantervfejlesztő bizottság a tanítóképzés egészére egy programajánlatot dolgozott ki, amelyet a főiskolák önmagukra nézve kötelezőnek fogadtak el.

A főiskolák képviselői – az intézmények közötti átjárhatóság és a diplomák egyenértékűségének érdekében – megállapodtak arról, hogy

a műveltségi területek óraszámra 510 óra, amelyből 30-30 óra a tanító kompetenciája növekedéséből fakadó pedagógiai-pszichológiai sajátosságok megismerésére fordítandó, 100 óra a gyakorlati képzés keretét növeli, 350 óra pedig az 5-6. osztálytanításra felkészítés szakmai-tantárgypedagógiai feladatkörére jut;

- a gyakorlati képzésben a nyolcadik félév összefüggő gyakorlatának időtartama legalább két hónap;

- a kötelező szigorlatokat a képzés első felében teljesítik a hallgatók, a pszichológia és a pedagógia szigorlat sorrendje kötött abban az esetben, ha nem összevont szigorlatot szerveznek az intézmények; a műveltségterületi szigorlatra a képzés második felében kerül sor;

- elfogadtak egy óra-vizsgaterv ajánlatot, amely megszabta az egyes műveltségterületre fordítható óraszámokat.

A Nemzeti alaptanterv megfelelő területei mellett a képzés igényeiből fakadóan határozták meg a pszichológia, a pedagógia, a gyakorlati képzés tanítói foglalkozás-

ra való felkészítés követelményeit. 1995-ben programajánlás készült, amely javaslatot tett az egyes tantárgyak programjára, meghatározva a képzési célt és feladatokat, a speciális képzési követelményeket, a tananyagot és a tanórákat orientáló szakirodalmat, a szaktárgyi felkészítésben a szaktárgyi ismereteket és a tantárgy-pedagógiai tudást, összekapcsolva a tanítói munkával, továbbá a tanítói képességeket, magatartást, összekapcsolva a tanulók fejlesztési feladataival. A képzés időkeretét (3200 óra, amelyből 83-85% az 1-4. osztályban lévő tanításra való felkészítés, 15-17% a műveltségi terület, a gyakorlati képzés az alapképzés teljes idejének 15-20%-a). A választhatóság nem csak a főiskolák között, hanem a közreadott programajánlásban is érvényesült, egyes tantárgyakon belül készültek programvariánsok is. (*A négyéves „tanító” szak programja, 1995*)

A tantervfelkészítő bizottság, illetve a képző intézmények főigazgatói kollégiuma a képesítési követelmények kidolgozása során elemzően foglalkoztak a kreditrendszer alkalmazása lehetőségével az oktatásban, de egyelőre csak a képzés sokágúságából, sok-tantárgyúságából, a gyakorlati képzéssel összefüggő kényszer-rendelettségéből fakadó nehézségek számbavételéig jutottak. A képesítési követelmények 2002-ben egészültek ki a *kreditrendszerű képzés alapvető szabályaival és az államilag elismert alpfokú „C” típusú nyelvvizsga kimeneti követelmény lett a 77/2002. (IV. 13.) Korm. rendelet hatálybalépésével.*

A főiskolák, amelyeknek a képzési profilja, képzési kínálata a nyolcvanas évek végétől a legtöbb helyen a pedagógusképzés mentén, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó képzésekkel bővült, többségükben *egyetemi keretek között folytatták tevékenységüket.* A 2000. január 1-gyel, a felsőoktatási hálózat átalakításkor, az állami főiskolák egyetemi keretek közé szerveződtek önálló karként. Az egyházi főiskolák is – az Apó Vilmos Katolikus Főiskola kivételével – a fenntartóik döntése alapján később egyházi egyetemekhez integrálódtak. Budapesten, Kaposváron, Sárospatakon, Győrött, Szekszárdon, Jászberényben és az egyházi intézmények közül Nagykőrösön, Debrecenben, Esztergomban integrálódott egyetemhez a tanítóképzést folytató önálló főiskola.

Az integrációt követően megszűnt az azonos szervezeti keretek között folyó tanítóképzés. 2011 után az oktatásért felelős minisztérium részéről az állami felsőoktatási intézményekben kezdeményezett szervezet-átalakításkor a kancellári rendszer kialakulásával nagyon sok intézményben *az önálló kari működés megszűnt, és intézeti keretek közé került a tanító- és óvodapedagógus-képzés szervezeti háttere.* Az utóbbi időszak integrációja következménye, hogy 2014-ben a Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kara Szarvasi Pedagógiai Intézetét átvette a Gál Ferenc Főiskola, majd 2016-ban a jászberényi kara olvadt be az alkalmazott tudományok egyetemévé létrehozott Eszterházy Károly Egyetembe. Ez kihívást jelentett egyrészt a pedagógusképzésben a személyiség fejlesztéséhez szükséges feltételek megőrzésében, a tanítás-tanulás folyamata, az emberközpontú

képzés feltételei biztosításában, ugyanakkor egyetemi keretek között kellett a képzés minőségét megteremteni, a tartalmi megújulását végigvinni.

A tanító- és óvodapedagógus-képző intézmények hosszú évtizedek óta közös szakmai fórumokat (Tantervfejlesztő Bizottság, majd Programfejlesztő Bizottság, Óvodapedagógus- és Tanítóképzők Egyesülete, dékáni kollégium) működtetnek, amelyben folyamatosan egyeztetik a képzési tartalmakat.

A tanítóképzés illeszkedése az új, többciklusú képzési szerkezetbe

A tanító- és óvodapedagógus-képzésben új kihívást jelentett a felsőoktatás képzési szerkezetének változása, a többciklusú képzésre történő átállás.

A „Csatlakozás az Európai Felsőoktatási Térséghez” című fejlesztési dokumentum megjelenését követően a Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottsága tett javaslatot a pedagógusképzés szerkezetére, amely úgy foglalt állást, hogy a tanítóképzés (óvodapedagógus-képzés) és a tanárképzés szervezetenként és képzés szempontjából is elkülönülnek egymástól. Az albizottság 2004. június 24-ei üléséről készült emlékeztető szerint a testület közreműködésével alakult ki és egyetértésével találkozott, hogy az alapképzési szakstruktúra bevezetésére hivatott rendelet mellékletében a *pedagógusképzés külön képzési területként szerepel*, amely az óvo- és tanítóképzés, illetve a gyógypedagógus-képzés ágait öleli fel. Az óvo- és tanítóképzés egyciklusú, és pedagógiai mesterszakon folytatható. (Rádli Katalin, 2012)

A tanítóképzés volumene változatlanul négyéves, s erre építhető a pedagógiai (neveléstudomány) mesterszak. A nemzetiségi tanítóképzés különböző irányjai (csakúgy, mint a nemzetiségi nyelvi tanárképzésben), önálló tanítói szakképzettséget eredményező szakiránnyá váltak.

A szakterület szakmai képviselőit a tanító- és óvóképző főiskolák és főiskolai karok főigazgatói kollégiuma vállalta ebben az időben is. A „bolognai folyamattal kapcsolatban” állásfoglalást tettek közzé, amely szerint

- a szakok képzési folyamata beilleszthető a többszintű felsőoktatási rendszerbe,
- a szakmacsoporthoz tartozó szakokra *egységes rendszert* kell kialakítani,
- a képzés időtartama nem csökkenthető,
- az átalakítás egyik célja a szakok *zsákutcás* jellegének megszüntetése,
- a megszerzhető oklevél tartalmazza a szak profiljának megfelelő *szakképzettség* megjelölését,
- az oklevél egyenértékű az egyetemi képzés alsó szintjén kiadott alapfokozatú diplomával,
- a tanulmányok közvetlenül vagy visszatérően *két irányban* folytathatók: MSc képzésben, szakirányú továbbképzési szakon,
- a mesterfokozat szintű végzettség általában további 3 év alatt szerzhető meg,

- a mesterfokozat megszerzése után doktori tanulmányok folytatására, majd *PhD fokozat* megszerzésére nyílik lehetőség,

- az alapfokozat szakaszban biztosítani kell a szakcsoporton belüli átjárást,
- kezdeményezni kell szakcsoportban szerzett kreditek elismertetését más szakcsoportokban. (*Főigazgatói Kollégium, Budapest, 2004*)

A többciklusú képzés bevezetése előkészítő időszakában a pedagógusképzés fórumain Kovácsné Bakosi Éva a Debreceni Egyetem hajdúböszörményi karán a strukturális változással egyidejű tartalmi megújulással egy egységes alapfokú (alsó fokú) pedagógusképzésre tesz javaslatot. A modell az óvó- és tanítóképzés egységes alapozásából indult ki, amelyben az általános és a szakképzés kezdetől párhuzamosan folyt volna. A felsőfokú szakképzésből kétirányú átjárást kívánt nyújtani, elegendő időt a specializációra (nemzetiségi, konduktor, fejlesztő). A mesterképzést nyitni akarta a tanári (pl. a szakmódszertanhoz kapcsolódóan) szakképzettségük számára is. Az átmenetekhez szükséges alkalmassági vizsgálatot, tudáspróbát, versenyvizsgát, tanulmányi átlagszámítást tervezett. A negyedik évben a mesterfokozatra orientált tárgyak felvételének lehetőségét, illetve újabb stúdiumok felvételét (családgondozás, szabadidő-tervezés, tehetséges gyermekekkel való foglalkozás) kívánta megteremteni. Mesterképzésben a szakosodást, specializálódást (pl. módszertanok, integrált nevelés, szervezet- és programfejlesztés, oktató pedagógia, szakszolgálat és szakmai szolgálat szakembereinek képzése) tervezett. A szakdolgozat a gyakorló terepen végzett munka alapján készült volna. De ezt végül a főigazgatói kollégium nem támogatta (*Főigazgatói Kollégium, Budapest, 2004*) Az indok alapvetően a megvalósíthatóság kérdésessége akkor, amikor csökkent a felvehető létszám, a pályán a pedagógus szükséglet; a végzetek elhelyezkedési nehézséggel kellett, hogy számoljanak. A képzés költségvetési (normatív) támogatása viszont nem nyújtott biztosítékot a fejlesztés fedezetére.

A többciklusú képzési rendszerben újragondolt felsőoktatási struktúrában olyan formát kellett találni, amely megőrzi a kiérlelt szakok jellegzetességeit, értékeit, s amelyek révén a tanítók, óvodapedagógusok szakmai továbbképzési lehetőségei úgy teremthetők meg, hogy ne szakadjanak el a tanítói munkától.

A négyéves tanító szak jellegzetességeit és értékeit a Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottsága 2004 novemberében a következőkben határozta meg:

- gyermekközpontú szemlélet;
- osztálytanítói feladatokra való felkészítés;
- differenciált tanulásiirányítási technikák elsajátítása;
- az elmélet és gyakorlat párhuzamos, egymást erősítő jellege;
- az integrált szemléletű oktatás megjelenítése;
- legalább egy műveltségterületen az 1-6. osztályban folyó oktatásra felkészítés.

(*Bollokné Panyik Ilona, 2004*)

A képzési és kimeneti követelmények alapján *önálló, a közoktatás intézmény-*

rendszerében meghatározott feladatok ellátására képesítő pedagógus szakképzettiséget eredményeznek a képzési rendszer első képzési ciklusában az alapfokozatot adó képzési programok.

A 2005-ben elfogadott képzési szerkezetben az első képzési ciklus alapfokozatot adó pedagógus szakja lesz az óvodapedagógus, a tanító, a konduktor szak, és 2009-től csecsemő- és kisgyermeknevelő szak. E szakok alkotják a gyógypedagógus-képzéssel a pedagógusképzés képzési területét. Közös bemenetre építve óvó- és tanítóképzési ágat és gyógypedagógus-képzési ágat határoz meg a *felsőoktatás alap- és mesterképzéséről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről* szóló 289/2005. (XII. 22.) Korm. rendelet 1. számú melléklete.

Az így elfogadott szakszerkezet alapján a pedagógusképzési terület szakjainak kimeneti követelményeit az *alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről* szóló 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet határozta meg.

Az alapfokozatot adó tanító szakvolumene, képzési ideje, az összegyűjtendő kreditek száma nem változott, ugyanakkor az alapfokozatot eredményező pedagógus szakokon a kimeneti tudás elsajátítandó szakmai kompetenciákban (tudáselemek, ismeretek, személyes adottságok, készségek, attitűdök, a szakképzettségek konkrét környezetben, tevékenységrendszerben történő alkalmazásának követelményei) történő meghatározása ismételten a képzés, a képzési programok szakmai, társadalmi felülvizsgálatát, egyeztetését eredményezték.

Európai uniós forrásból a felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztése – a *HE-FOP/2004/3.3. projekt* – keretében „A pedagógusképzés tartalmi és szerkezeti átalakítása” című pályázat keretében készültek el a tanító és óvodapedagógus szakok képzési és kimeneti követelményei. A *pályázati együttműködés és fejlesztés lehetőségeit* adott arra, hogy meghatározzák azokat az új tartalmakat, programokat, amelyek szükségesek a megváltozott tanítói, óvodapedagógusi kompetenciák fejlesztéséhez. A legfontosabb készségek, képességek, kulcskompetenciák megalapozása (mint pl. az együttműködési és kommunikációs képesség, alkalmazkodó képesség, önálló ismeretfeldolgozási képesség, információs és telekommunikációs technológia alkalmazásának képessége) megteremtik a későbbi tanulás, az önálló ismeretszerzés lehetőségét.

Az 1993. évi közoktatási törvény hosszabb időt kívánt biztosítani ezek iskolai fejlesztésére: az 5-6. osztályban a tanítási idő 25-40%-ában nem szakrendszerű oktatásban tanítói típusú képességfejlesztő munkát írt elő. A sajátos nevelési szükségletű gyermekek joga lett, hogy különleges gondozás keretében megfelelő pedagógia ellátásban részesüljenek. A közoktatás az iskola előtti nevelés fontosságát hangsúlyozta a korai beavatkozást az oktatási hátrányok leküzdése érdekében. A közoktatásban növekvő figyelem övezte a romagyermek oktatását-nevelését. Az oktatás minőségének javítását célozta az iskolai segítők alkalmazása az intézményekben. Mindezek alapján a projekt keretében a tanító- és óvodapedagógus-képzés tar-

talmának és szervezeti kereteinek továbbfejlesztését közösen vállalták a képző intézmények.

A közoktatás igényei, illetve a végzett hallgatók „beválása” elemzése alapján a képzés tartalmát megújítandó új, speciális, ún. keresztprogramok (az interkulturális, az inkluzív, a környezettudatos nevelés; a gyógypedagógiai ismeretek, a gyermekvédelem, a gyermek és a gyógytestnevelés) kidolgozására került sor, amelyeket a felhasználó intézmények saját igényeiknek megfelelően illesztettek be a képzés folyamatába. A hallgatók továbbtanulását segítő szakirányú továbbképzési tartalmakat határoztak meg az integrált és környezettudatos nevelésre, továbbá felsőfokú szakképzési program át- és kidolgozása történik meg. E szakképzések olyan szakmákra készítettek fel, amelyek képviselői az intézményes nevelés-oktatás folyamatában a pedagógusi tevékenységet kiegészítő-segítő munkakört látnak el.

A tanítóképzés az Európai Képesítési Keretrendszer (EKKR) szerint meghatározott – 2015 februárjában az Európai Bizottság által is elfogadott – Magyar Képesítési Keretrendszer (MKKR) alapján a felsőfokú végzettségi szintet adó képzés. A tanulási eredményeinek keretrendszer szerinti megfogalmazására 2016-ban – a társadalmi szereplők bevonásával – került sor. A felsőoktatásban szerzhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről szóló 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet a képzettség szintjét az EKKR-MKKR 6. szintjének feleltette meg. A felsőfokú végzettségi szintet adó képzések képzési és kimeneti követelményeinek a keretrendszerekben megfogalmazott leíró jellemzők (tudás, képesség, attitűd, autonómia és felelősség) szerinti meghatározását a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról a szóló 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet tartalmazza.

A tanító szak a kompetencia alapú nevelésre-oktatásra készít fel, jellegzetességei és értékei: *az alapkészségek fejlesztésére irányuló képzés, a gyermekközpontú szemlélet, osztálytanítói feladatokra való felkészítés, differenciált tanulásirányítási technikák elsajátítása, az elmélet és gyakorlat párhuzamos, egymást erősítő jellege, a képzés integratív jellege, legalább egy műveltségterületen az 1-6. osztályban folyó oktatásra felkészítés.* A program egységben szemléli a kompetenciájába tartozó korosztályok nevelési-oktatási-képzési feladatait. A képzéseket átszövő gyakorlati képzés fokozatosan bővülő módon, a reflektivitást mindvégig előtérbe helyezve teszi lehetővé a hallgatók számára a szakma megismerését és az egyre önállóbb munkavégzést.

A tanítóképzés belső szerkezetét az iskolaszerkezet belső tagolása, az általános iskola alsó tagozatának fejlesztési feladatai, az óvoda és iskola közötti átmeneti feladatok, az új tevékenységi formák az iskolai oktatásba való beépülését határozzák meg. A tanító feladata 1-4. osztályban valamennyi műveltségi terület nevelési-oktatási feladatainak ellátása, ugyanakkor valamennyi jelöltnek képessé kell válnia

legalább egy műveltségterületen az 5-6. osztályban a gyermekek eredményes tanítására. Az 1-4. osztály feladataira és az 5-6. osztály művelődésterületeire való felkészítés egyaránt az alapképzés része (egy széles, azonos tananyag-képzési sáv, és egy mindenki számára kötelezően választott specializálódási irány) a tanítói diploma feltétele.

Az általános iskola 1-4. évfolyamának nevelési-oktatási feladataira való felkészülés keretében a *szaktudományosan megalapozott tantárgy-pedagógiák*: a magyar nyelv és irodalom, a matematika, az ember és társadalom, a természetismeret, az ének-zene, a vizuális nevelés, az informatika, az életvitel és gyakorlat, valamint a testnevelés és sport területén folynak.

A tanító szakhoz tizenegy műveltségterület kapcsolódik a Nemzeti alaptanterv által meghatározott, az iskolai nevelés-oktatás műveltségi területei, illetve tantárgyi struktúrája alapján. Az 1-6. évfolyamának nevelési-oktatási feladataira való felkészülésben a *kötelezően választható műveltségterületek*: a magyar nyelv és irodalom vagy az idegen nyelv vagy a matematika vagy az ember és társadalom vagy a természetismeret vagy az ének-zene vagy a vizuális nevelés, vagy az informatika vagy a technika-életvitel és gyakorlat vagy a testnevelés és sport.

A műveltségterületet a hallgató választhatja meg a felvételt követően az intézményi kínálatból, amely a hagyományos tantárgyi stúdiumok mellett integrált műveltségi blokkokat is tartalmaz. E mellett a továbbképzés rendszerében kell biztosítani a tanítói diploma megszerzését követően a további műveltségi terület bármelyik megszerzésének a lehetőségét. A műveltségterületi tanulmány csak a tanítóképzéssel releváns ismeret.

A tanítóképzés meghatározó értéke a képzést átszövő gyakorlati képzés, amelyik fokozatosan bővülő módon, a reflektivitást mindvégig előtérbe helyezve teszi lehetővé a hallgatók számára a szakma megismerését és egyre önállóbb munkavégzést.

Önálló szakon folyik a *nemzetiségi képzés* azokon a nemzetiségi területeken, amelyeken óvodát vagy iskolát működtet az adott nemzetiség (cigány-roma, horvát, német, román, szerb, szlovák).

A szakmai fejlődés szempontjából biztosított az oklevéllel rendelkezők számára a továbbtanulás lehetősége a második, majd a harmadik képzési ciklusban. A tanító, az óvodapedagógus a felsőfokú tanulmányait a diplomaszerezést követően közvetlenül vagy visszatérve a felsőoktatásba, két irányban folytathatja: mesterképzésben és oklevelet adó szakirányú továbbképzésben. A pedagógusképzési terület szakjairól a második képzési ciklusban *alapvetően a neveléstudomány mesterképzési szakra van továbblépési lehetőség*. A szakirányú továbbképzés specializálódásra, a pedagógus kompetenciáit illetően továbbképzésre, a megszerzett tudás elmélyítésére nyújt lehetőséget. A mesterfokozat megszerzése után doktori tanulmányok folytatására, majd PhD fokozat megszerzésére nyílik lehetőség.

A pedagógus professziók közül a *tanári szakképzettség megszerzése alapvetően pályamódosítást jelent*. E szakok – a pedagógiatanár szakképzettséget kivéve –,

nem alapozzák meg a tanári, a szaktárgy oktatására felkészítő mesterképzési szakot. Ugyanakkor a többciklusú képzési rendszer többirányú mobilitást biztosító elve alapján *ma már az alapfokozattal közvetlenül, vagy további tanulmányok elvégzésével lehetőség nyílt mesterfokozatot eredményező képzési programokba* (a nyelv- és beszédfejlesztő tanári, a kisebbségpolitika, a Kodály-zenepedagógia, a komplex rehabilitáció, közösségi és civiltanulmányok, a kulturális antropológia, a kulturális mediáció, a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szakokra) *továbblépni. A '80-as évek végén alakuló pályaképhez képest a következők szerint fogalmazza meg a képzés a felkészítés során elérhető szakmai kompetenciákat a képzési és kimeneti követelményekben:*

A tanító tudása:

- Ismeri a tanító munkájának társadalmi-történeti összefüggéseit és jelentőségét, tájékozott az irányadó nemzeti és európai értékek körében.

- Ismeri a 6-12 éves gyerekek személyiségének kibontakoztatását megalapozó tudományos elméleteket, az első hat iskolaévnél a személyiség formálódásában és az élethosszig tartó tanulásra való felkészítésben betöltött szerepét.

- Rendelkezik 6-12 éves gyerekek, gyermekcsoportok és környezetük megismerésére, az őket érintő társadalmi folyamatok értelmezésére vonatkozó elméleti és módszertani tudással, gyermek jogi ismerettel.

- Ismeri a tanulás támogatásának, a kulcskompetenciák megalapozásának, kibontakoztatásának tudományos és szakmódszertani alapjait, az első hat iskolaévben alkalmazható korszerű módszereket, eszközöket.

- Tisztában van a nemzetközi összehasonlító mérések eredményeivel összefüggő, rá vonatkozó fejlesztési feladatokkal a szövegértés, a matematikai és a természettudományos nevelés területén.

- Tisztában van az értékelés funkcióival és módszereivel.

- Ismeri a tanulási, nevelési környezet szerepét, tisztában van az inkluzív nevelés lehetőségeivel és módszereivel az első hat iskolaévben.

- Biztos szaktudományos és tantárgy-pedagógiai ismeretekkel rendelkezik az 1-4. évfolyamon valamennyi műveltségi területen, továbbá az 1-6. évfolyamon egy műveltségi területen (vagy a nemzetiségi nevelés szaktudományos és tantárgy-pedagógiai megalapozása terén).

- Ismeri az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásának lehetőségeit.

- Ismeri a 6-12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztését célzó iskolai tevékenységek és pedagógiai eljárások elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását.

- Idegen nyelvi műveltségi területen magas szintű (C1) idegen nyelvi kompetenciákkal rendelkezik.

A tanító képességei:

- A nevelési, fejlesztési célokat, feladatokat, tartalmakat képes a 6-12 éves gye-

rekek személyiségére, szociokulturális környezetének főbb jellemzőire tekintettel differenciáltan tervezni.

- A tanulás sajátosságainak ismerete alapján képes az adott életkori sajátosságok figyelembevételével a célok, tartalmak és tevékenységek, folyamatok, valamint az egyéni tanulási utak tervezésére, megvalósítására.

- Épít a 6-12 éves gyerekek előzetes tapasztalataira, cselekvő részvételére, kreativitására, a közös munkát szakszerűen irányítja, elemzi és értékeli.

- Képes változatos, egyénre szabott értékelési módszereket használni, amelyekkel elősegíti a gyermek önértékelési képessége alakulását.

- Támogató tanulási környezetet biztosít.

- Képes az információs és kommunikációs technológiák célszerű felhasználására.

- Képes közösségi értékek közvetítésére, a gyermekközösség alakítására.

- Az iskolai nevelés módszereit és napirendjét úgy alakítja, hogy azzal a 6-12 éves gyermekek teljes körű egészségfejlesztését valósítja meg. Helyesen alkalmazza a biomechanikailag helyes testtartást kialakító és fenntartó speciális tartáskorrekció gyakorlatanyagát. [18/2016. (VIII.5.) EMMI rendelet]

- A szakmai-tudományos kritériumokat érvényesítve választja meg a szakirodalmi könyvtári és digitális források körét, és a munkájában azokat kreatív módon hasznosítja.

- A gyerekek családjával kölcsönös tiszteletre és bizalomra épülő kapcsolatot alakít ki, szakszerűen, közérthetően és hitelesen kommunikál, képes a nevelést érintő kérdésekben a családokat támogatni.

- Együttműködik a nevelési folyamat többi szereplőjével, képes elgondolásait előadni és megvitatni, eredményeit, javaslatait szóban és írásban hitelesen és szakszerűen közreadni. Képes a pedagógiai tevékenységét tágabb kontextusban is elhelyezni.

- Képes a tanítói munkára irányadó szakmai, etikai és jogi szabályozókhoz igazodni, a szabályozók változtatásához javaslatokat előterjeszteni.

- Tevékenységére szakszerűen reflektál.

A tanító autonómiája és felelőssége:

- A hatáskörébe tartozó területeken felelősséget vállal a 6-12 éves gyerekek fejlődéséért, a kulcskompetenciáik hatékony megalapozásáért, kibontakoztatásáért.

- Hatáskörében felelősséget vállal a 6-12 éves gyerekek teljes körű egészségfejlesztéséért.

- Munkájával összefüggő pedagógiai kérdésekben – a jogszabályok és az intézményi keretek között – önállóan dönt.

- Felelősséggel vesz részt intézményében a harmonikus, támogató légkör kialakításában.

- Hivatása művelése körében felelősséget vállal a társadalmi kohézió erősítéséért.

- A hatáskörébe tartozó területeken felelősséget vállal a kulturális hagyományok ápolásáért, a kultúrák közötti megértés és kommunikáció elősegítéséért.
- Felelősséget vállal intézménye küldetéséért.

Felhasznált irodalom

- Fábián Zoltán: (1989) *Új modellek a pedagógusképzésben.* (A pedagógia időszerű kérdései.)
- Klement Tamás (1973) *A felsőoktatás helyzete.* In: Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. Szerk.: Kálmán Gyula. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ladányi Andor (1988): *A felsőfokú tanítóképzés előzményei (1945-1959).* In: A Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei, XIX.
- Panyik Ilona (1991): *A Budapesti Tanítóképző főiskola.* (Iskolák a múltból.)
- Papp József (1973): *Az egységes pedagógusképzés tapasztalatai a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán.* In: Az általános iskolai tanárképzés 25 éve. Budapest.
- Quint József (1920): *A tanítóképzés külföldön.* Magyar Tanítóképző, 35. évf.
- Simon Gyula (1979): *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szakál János (1934): *A magyar tanítóképzés története.* Budapest
- Szövényi Zsolt (2008): *A tanítóképzők főiskolává válásának körülményeiről.* (Előadás.)
- Laczkóné Riba Magdolna (1984): *A tanítóképzés struktúrájának és tantervének változásai.* In: A Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei. Szerk.: Szekerczés Pál. Debrecen.
- Rádli Katalin (2012): *A pedagógusképzés jogi szabályozása 1990-2010.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Ungárné Komoly Judit (1988) *A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés – helyzetfeltáró előtanulmány és javaslatok.* (Kézirat.)
- Tanító- és Óvóképzési Bizottság elnökségi ülés,* 1991. (Emlékeztető a képesítési feltételeket kidolgozására alakult bizottság 1991. december 8. üléséről.)
- Hunyadi György (2004, szerk.): *Emlékeztető a Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságának üléséről.* Budapest.
- HUNYADI GYÖRGY (2010, szerk.): *Pedagógusképzés „a magyar bolognai rendszerben”. A Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságának válogatott dokumentumai, 2003-2010.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Képesítési követelmények a tanítói és óvodapedagógusi szakokra (1992). Útmutató.* Kiadta: a Művelődési és Köznevelési Minisztérium megbízásából a Budapesti Tanítóképző Főiskola. Hunyady Györgyné, Bollókné Panyik Ilona (1995, szerk.): *A négyéves „tanító” szak programja.* Kiadta: a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola Kiadója.
- Kovácsné Bakosi Éva (2004): *Az egységes alapfokú pedagógusképzés.* (Tanulmány.) Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma, Budapest.
- Magyarfalvi Lajos (1988, szerk.): *A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés – helyzetfeltáró előtanulmány és javaslatok I-II.* Kiadja: a Budapesti Tanítóképző Főiskola. Felelős kiadó: Hunyady Györgyné.
- A Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiumának előterjesztése,* 2004. Budapest.
1868. évi XXXVIII. törvény a népoktatásról.
1985. évi I. törvény az oktatásról.
1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról.
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról.

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.

Az állami oktatás helyzetéről és a fejlesztésének feladatairól. Az MSZMP KB. 1972. június 15-i határozata.

A tanítóképzés tantervi irányelvei (Művelődési Minisztérium 34.844/1987./XI.).

A tanító, a konduktor-tanító és az óvodapedagógus alapképzésben a képesítési követelményekről szóló 158/1994. (XI. 17.) Korm. rendelet

77/2002. (IV. 13.) Korm. rendelet a felsőoktatási alapképzési szakok képesítési követelményeinek kreditrendszerű képzéshez illeszkedő kiegészítéséről.

289/2005. (XII. 22.) Korm. rendelet a felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről

15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről.

A felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről szóló 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet.

A felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet.

A négyéves „tanító” szak programja. Budapest, 1995. Kiadja: a Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma, Budapest.